

Snabbkolonisationslagen (Pika-asutuslailla) 1940

Snabbkolonisationslagen var en finländsk lag som stiftades år 1940 efter vinterkriget för att bereda den förflyttade befolkningen från de till Sovjetunionen avträdde eller utarrenderade områdena nya hem och utkomstmöjligheter. Lagens genomförande avbröts av fortsättningskriget (1941–1944). Vid krigets slut stiftades 1945 jordanskaffningslagen, vilken även gav rätt till jord åt frontmän, krigsänkor och andra jordbehövande.

Lagens tillkomst och innehåll: Snabbkolonisationslagen utarbetades och godkändes av riksdagen inom tre månader efter vinterkrigets slut i mars 1940. Kommittén som beredde lagen leddes av professor och tidigare statsminister T. M. Kivimäki, som lämnade sitt betänkande redan i mitten av april 1940; oenigheter om priset på inlöst mark fördröjde dock lagens antagande till slutet av juni. Lagen syftade till en radikal jordreform där befintlig odlingsmark styckades till småbruk för att bosätta över 200 000 karelare(fi) som haft jordbruket som näring. Den radikala lagen grep direkt in i den privata äganderätten, men fortsatte till sin anda den tradition som inletts med torparlagen år 1918 och Lex Kallio(fi) år 1922. Centralt i genomförandet var att inlösa mark från redan odlingsdugliga jordar. En stor del av snabbkolonisationslägenheterna placerades därför i södra Finland, och ungefär en tredjedel av marken skulle inlösas av privata jordbrukare. Det ansågs politiskt angeläget att förhindra att en jordlös evakueringsbefolkning radikaliserades.

Genomförande och avbrott: Verkställigheten leddes av lantbruksministeriets kolonisationsavdelning (förkortat ASO på finska), som inrättats 1938 som efterföljare till Kolonisationsstyrelsen. I ASO:s rådgivande delegation ingick bland andra Veikko Vennamo, som tjänstgjorde som generalsekreterare för snabbkolonisationen och efter fortsättningskriget steg till ASO:s överdirektör, och Johannes Virolainen. Båda profilerade sig som förespråkare för den förflyttade befolkningens sak. Lagens genomförande hann inte slutföras. Endast en minoritet av dem som tilldelats snabbkolonisationslägenheter hade hunnit flytta till sin slutgiltiga placeringsort innan fortsättningskriget avbröt verkställandet. Många avstod sedan från sin rätt efter att Finlands armé återerövrade de karelska områden och de fick möjlighet att flytta tillbaka till sin hembygd.

Språkfrågan / De svenskspråkiga områdena: Snabbkolonisationslagen väckte starka reaktioner bland finlandssvenskar, där den förknippades med en oro för att de svenskspråkiga områdena skulle få en stor finskspråkig befolkning. Bland finskspråkiga politiker med nära band till Agrarförbundet och ASO fanns föga förståelse för Svenska folkpartiets strävan att skydda de svenskspråkiga områdenas språkliga karaktär. Södra Finlands odlingsmarker fick enligt dem inte skyddas med språkpolitiska argument, eftersom det ansågs diskriminera karelarna. I slutet av september 1940 höll Svenska folkpartiet (SFP) en extra partikongress som fördömde att den förflyttade befolkningen inte placerades jämnare över hela landet och att nyodling inte beaktades tillräckligt. I januari 1941 samlades Folktinget för andra gången i historien för att ge uttryck för kritiken för snabbkolonisationslagen. SFP åberopade språklagen, vars anda förutsatte att de svenskspråkiga områdenas språkliga karaktär skulle bevaras. Svenskspråkiga politiker kampanjade också för rätten till ersättningsjord. Enligt lagen hade jordägare som ålades att avträda mark i princip rätt att i stället anskaffa ersättningsmark på annat håll, som då skulle tilldelas de karelska nyodlarna, men villkoren var strikta och de svenskspråkiga ville bland annat förlänga tidsfristen.

Regeringskrisen våren 1941: Våren 1941 ledde frågan om ersättningsjord till en regeringskris. Förlängd tid beviljades inte, eftersom man inte ville ge efter för vad som uppfattades som godsägarnas vilja att skydda sin mark på bekostnad av de karelska nyodlarna. Inrikesminister Ernst von Born, tillika SFP:s ordförande, bar ansvaret för bosättningsfrågan för den evakuerade befolkningen och utkämpade i Rangells regering en hård kamp mot agrarförbundets representanter om tillämpningen av lagen. Han konstaterade att man inte heller under en kris kunde ge avkall på att bevaka sina rättigheter om de svenskspråkiga ville trygga sin ställning i

framtiden. När riksdagen i maj 1941 förkastade SFP:s krav avgick von Born ur regeringen, och därmed upplöstes den allpartiregering som upprätthållits sedan vinterkrigets slut.

Snabbkolonisationslagen

Snabbkolonisationslagen avser en lag som antogs den 28 juni 1940, på grundval av vilken staten förvärvade landområden för den inhemska befolkningen och omfördelade dem till evakuerade från vinterkriget. Planen var att bosätta befolkningen i Helsingfors och Jyväskylä på samma sätt som befolkningen hade varit i Karelen från Viborg och Sortavala. Cirka en halv miljon evakuerade flyttade till resten av Finland från det område som avträdde till Sovjetunionen på grund av Moskvafreden – öarna i Finska viken, Karelska näset, Ladoga Karelen, de östra delarna av Salla och Kuusamo, Fiskarhalvön och det arrenderade området Hangö – omkring en halv miljon människor, eller cirka 15 procent av Finlands befolkning vid den tiden.

Omedelbart efter vinterkrigets slut tillsatte premiärminister Risto Ryti en kommitté för att utarbeta en lag för bosättning av befolkningen som överförts från det område som avträtts till Sovjetunionen enligt Moskvafreden. Kommittén, ledd av professorn och tidigare premiärministern Toivo Kivimäki, färdigställde sommaren 1940 ett lagförslag som skulle tillåta att mark togs från staten, församlingar, stora företag och vanliga jordägare. Målet var att etablera cirka 35 000 gårdar, främst i södra Finland, för vilket man uppskattade att cirka 330 000 hektar färdiga åkrar skulle behövas. Lagens genomförande började hösten 1940, och i juni 1941 hade cirka 13 000 kortsiktiga bosättningar slutförts eller nästan slutförts. Bosättningsverksamheten leddes av riksdagsledamoten, lantmätteriingenjören Sulo J. Teittinen, och han assisterades av en rådgivande styrelse, som inkluderade riksdagsledamoten Juhani Leppälä, bonden Eeno Pusa och agronomen löjtnant Johannes Virolainen som representanter för de evakuerade. Till en början var Teini Ahava, juridikmästare, sekreterare för rådgivande styrelsen, och efter att han blev medlem av högsta förvaltningsdomstolen blev fänrik Veikko Vennamo sekondlöjtnant. I detta sammanhang möttes Vennamo och Virolainen, två av de mest framstående politikerna under efterkrigstiden, för första gången.

Markägare i svensktalande områden var särskilt oroade över den snabba bosättningen, och deras delegation lämnade in ett brev i frågan till premiärminister Risto Ryti i november 1940. Undertecknarna av brevet fruktade att bosättningen av den karelska befolkningen skulle äventyra deras försörjning och kulturella traditioner. Genomförandet av lagen fick avbrytas i juni 1941 på grund av fortsättningskrigets utbrott. Vid den tiden överfördes personalen från de snabba bosättningsoperationerna till stor del till andra uppgifter. I juni 1942, när en stor del av evakuerarna hade återvänt till sina hemkommuner i de återerövrade områdena, rapporterades att odlingskontrakten för cirka 3 000 korttidsbosättningar hade avslutats. För cirka hundra gårdar hade kontrakten inte avslutats trots att invånarna hade återvänt till Karelen, och dessa gårdar överfördes till staten. Några av gårdarna hade återlämnats till sina tidigare ägare. I mars 1943 hade mer än hälften av odlingskontrakten för de kortsiktiga bosättningarna redan avslutats; Å andra sidan hade nästan 300 hushåll meddelat att de skulle behålla en korttidsbosättningsgård och hade gett upp sin gård i det återvändande området.

Jordanskaffningslagen 1945

Jordanskaffningslagen var en lag som antogs i Finland 1945, på grundval av vilken så kallade jordanskaffningsgårdar, det vill säga bosättningar, bildades för frontsoldater, anhöriga till stupade och evakuerade från avträdde områden. Omfördelningen av markägande som genomfördes med hjälp av markförvärvslagen är den största jordreformen i Finlands historia.

Politiska överläggningar: Politiskt sett väckte Jordanskaffningslagen inga särskilt starka känslor, med undantag för språkpolitiken. Avsikten var dock att presentera lagen för parlamentet före valet 1945, eftersom det var svårt att bedöma partirelationerna efter valet. Lagen utarbetades i all hast och möjliggjordes genom behovsprövad myndighetsmakt. Senare under 1940-talet ändrades lagen flera gånger. Även om den storskaliga, dåligt betalda expropriationen av landet upprörde många anhängare av Agrarpartiet, gick lagen lätt igenom parlamentet. Eftersom lagen innehöll undantag från det skydd av egendom som garanteras av konstitutionen, måste den antas som en nödlag i den ordning i vilken konstitutionen antogs.

Språkpolitisk perspektiv: Jordanskaffningslagen hade en språkpolitisk dimension. Vissa svenskspråkiga kommuner ansåg att antalet migranter som planerades för deras område var orimligt stort och att det var en fråga om ett medvetet försök från kommunerna att finnifiera dem. Bland finsktalande sågs dessa kommuners attityd som ett ansvarsflykt. Språkstriden, som hade förblivit dold under hela kriget, hotade att bryta ut igen. Svensktalande kommuner som inte ville ha evakuerade i sitt område erbjöd istället att köpa mark i finsktalande områden och överlämna den för att bosätta evakuerade. Statsminister J. K. Paasikivi gick med på detta och lade till en språkklausul i dekretet, enligt vilken finsktalande personer inte fick placeras i svensktalande eller tvåspråkiga kommuner på ett sådant sätt att en svenskspråkig kommun skulle ha blivit tvåspråkig eller en tvåspråkig kommun en finskspråkig kommun.

Landets indelning: Antalet personer som hade rätt till mark steg avsevärt. Enligt lagen kunde mark ges inte bara till den fördrivna befolkningen utan även till frontsoldater och släktingar till stupade frontsoldater, samt till dem som förlorat sin försörjning på grund av bosättningsaktiviteter. Marken kunde också delas upp i mindre lönsamma gårdar. Avdelningen för bosättningsärenden (ASO) vid jordbruksministeriet, ledd av Veikko Vennamo, bestämde vilka församlingar jordbruksbefolkningen skulle flytta till nya gårdar för ändamålet. Byggtomter och "*bostäder*" etablerades i och runt städer utan åkermark. Detta var början på områdena med fristående hus, där ett stort antal frontsoldaters hus byggdes under de följande åren. 147 lokala markexpropriationsnämnder inrättades i Finland för att agera domare i frågor om markfördelning. Inför markexpropriationsnämnden behandlades ärendet av kommunens bostadsinträdeskommitté. Åtta inspektörstjänster inrättades för att övervaka besluten. På nationell nivå leddes verksamheten av markkommittén, ledd av Veikko Vennamo.

Tilldelningskriterier: Av marken som skulle överföras erhöles 55 procent från privat mark, de återstående 45 procenten från statligt ägd mark. För cirka 16 000 markägare som tvingades avstå från mark var lagen ganska hård. Endast gårdar mindre än genomsnittet var undantagna från parcellering. Storleken på den andel som skulle överföras ökade beroende på gårdens storlek: 10 procent av en 25 hektar stor gård överfördes, 45 procent av 100 hektar stora gårdar och 80 procent av 800 hektar stora gårdar. Exproprieringen av marken kunde undvikas genom att röja ett område som är en och en halv gånger större än expropriationsområdet från den plats som utsetts av jordbruksministeriet.

Bosättningsaktiviteter: Totalt ansökte 250 000 personer om ny mark, varav 50 000 var fördrivna personer. I slutet av 1950-talet hade 100 000 gårdar etablerats och 75 000 bostadshus hade byggts enligt lagen. Bosättningsaktiviteter ansågs vara de viktigaste, och förutsättningarna för lönsamt jordbruk var ofta dåliga på

gårdarna. Majoriteten av smågårdarna etablerades i norra och östra Finland, där arbetskraft behövdes för träinköp.

Lagens konsekvenser: Som ett resultat av lagen försvann nästan alla stora godsområden från de finsktalande områdena. En ännu större förändring var den strukturella förändringen i jordbruksbefolkningen: före kriget fanns det omkring 200 000–250 000 säsongarbetare på landsbygden. Denna del av befolkningen fick nu mark och blev småbönder. På samma sätt integrerades den arbetande befolkningen som återvände från kriget som veteraner eller flyktingar i resten av samhället. SKDL, som fick oväntat stort stöd i valet 1945, märkte inte lagens effekter förrän 1947, då man kortvarigt drev på för en ännu mer grundlig jordreform.

Påverkan av jordanskaffningslagen på jordbruksstrukturen: Som ett resultat av jordanskaffningslagen blev Finland ett land dominerat av små gårdar, eftersom de gårdar som etablerades av markförvärvslagen var relativt små. Den åkerbara marken för jordbruksjordbruk (cirka 30 000 gårdar) var 6–15 hektar och den för bostadsgårdar (cirka 15 000 gårdar) var 2–6 hektar. Gårdar var aldrig fullt lönsamma, särskilt i norra Finland, och deras invånare var tvungna att ha en sidoinkomst från bland annat skogsbruk.

De etablerade gårdarnas öde: Urbanisering och strukturella förändringar inom jordbruk och skogsbruk gjorde slutligen många gårdar ohållbara på 1960-talet. När babyboomers växte upp i vuxen ålder minskade behovet av arbetskraft inom jordbruk och skogsbruk genom den utbredda introduktionen av motorsågar och traktorer, medan landsbygdsbefolkningen växte snabbt. Samtidigt gjorde den starka utvidgningen av skolsystemet vuxenutbildning på högskole- och högre utbildningsnivå tillgänglig för unga i ännu större skala. Även om de ursprungliga ägarna av gårdarna vanligtvis stannade hemma, flyttade nästa generation till städerna och Sverige för arbete. I mitten av 1970-talet hade Finland blivit ett västerländskt industrisamhälle.

TYPHUS

Typhus är en husmodell vars ritning är generellt utformad så att ett flertal hus skall kunna byggas från samma ritning. Egnahemsrörelsen bidrog till att utge ett flertal skrifter med typhus under tidigt 1900-tal. Senare har typhus använts av många husföretag som säljer prefabricerade kataloghus (typhus som saluförs i en katalog), till exempel Borohus, Myresjöhus med flera.

Frontmannahus är typhus som byggdes i Finland efter andra världskriget för evakuerade och familjer som mist sin bostad. Huset byggdes av ägaren själv, men ritningarna var färdigt gjorda. År 1944 publicerade staten 9 typritningar. Namnet kommer av att män som krigat vid fronten ofta tilldelades en tomt som de fick bygga ett hus på. Ett frontmannahus består av 1½ våningar, är byggt i trä och har sluttande tak. Skorstenen placerades i mitten och runt den byggdes alla rum för boende. I nedre våningen fanns farstun, två rum och kök. Köket var separat från de övriga rummen i motsats till traditionella lantgårdshus. Övre våningen bestod av två gavelrum, som också kunde byggas först i ett senare skede. Husen hade ofta en källarvåning.

